

CA'FER ES-SÂDİK'A NİSBET EDİLEN HEMEROLOJİ ÜZERİNE BİR İNCELEME*

R. Y. Ebied And M. J. L. Young

Çev. Mehmet ATALAN**

Fırat Ü. İlahiyat Fak.

Mezhepler Tarihi A. B. D.

Email: matalan@firat.edu.tr

Hemerology, ayın belirli günlerinin uğurlu veya uğursuz olduğunu araştırmak amacıyla astrolojik hesaplama usulü üzerine bina edilen İslâmî bir bilimdir.¹ İslâmî hemerology'nin bir Arapça örneği, 148/765'de vefat eden Şii imamlarının altıncısı olan Ca'fer es-Sâdık'a nisbet edilen "İhtiyarat Eyyam eş-Şehr" başlığı altında Leiden MS. 7525'de² kayıtlı olarak korunmaktadır.

İhtiyarat Eyyam eş-Şehr, Leiden MS'nin 85-89 sayfaları arasında yer almaktadır. Nastalig ile ortak bazı özellikler arz eden, düzensizce yazılmış olan bir el yazısı olup, on beş satırdır. MS'nin tamamlanış tarihi 22 Recep 1309 (M.S.1891) cumartesi günüdür. Yazıda, pek çok sayıda çıkarılan bölümler ve bazı okunması mümkün olmayan kelimeler vardır. İmlasında Farsça'nın etkisini gösteren pek çok örnek mevcuttur. MS'nin Farsî özellikleri, içindeki bazı varaklarda yeteri kadar görülebilir. Eser bizim elimizdeki bölümlerinden başka, Fars dilinde yazılmıştır. Sayfaların her birinin sol üst köşesinde, ilk veya son kelimeleri gösterilir. İhtiyarat'ın elimizdeki örneği, diğer nüshaların hepsinden daha fazla korunmuş olarak gözükmektedir.³

* R. Y. Ebied And M. J. L. Young, "A Treatise On Hemerology Ascribed To Ğa'far Al-Sadiq", *Arabica*, C.XXIII. (Sayı. 3), Leiden 1976, 296-298.

** Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Araştırma Görevlisi.

¹ Bkz. *The Encyclopadia of İslam Et²*, "İhtiyarat" Tewfiq Fahd La Divination Arabe, Leiden 1966, 483-488.

² Bkz. D. Woorhoeve, *Handlist of Arabic Manuscripte*, Leiden 1957, 126.

³ Fuat Sezgin tarafından (*Geschichte der Arabischen Schriftums*, 1/531) Ca'fer es-Sâdık'a nisbet edilen "İhtiyarat el-Eyyam eş-Şehr" başlığı altında, diğer dört el yazması sıralanmıştır. Bazı problemler tahlil edilmesine rağmen, her birinden ve burada temsil edilen her işten gerçekte farklıdır. Bibliotheque Nationale, (Paris), MS 1224/4, (Mağribi MS, XVII. Yüzyıl) ve İstanbul MS., Esad, 3554/3). Ca'fer es-Sâdık hemerology üzerine kısa bir çalışma yapmıştır. M.S 5903/2 Berlin'deki çalışma XIX. yüzyıla ait benzer kısa bir derle-

Kehanet, sihir ve simya alanlarında Ca'fer es-Sâdık'a isnat edilen hatırı sayılır pek çok diğer Arapça çalışmalar mevcuttur.⁴ Bu çalışmaların atfedilişinin arka planı, Tevfik Fahd tarafından verilmiştir. Tevfik Fahd şöyle der; Şia arasında peygamber ailesinin üyelerini sevme şeklindeki özel saygı, Fatıma'nın torunlarının Peygamber'de saklı belli ayrıcalıkları miras almış oldukları inançlarının temelidir. Milletlerin ve Hanedanların kaderlerini ve geleceğini önceden haber verme bu ayrıcalıklardan birisidir.⁵

Yaygın bir şekilde gelecekte haber verme, Ca'fer es-Sâdık'ın inanç akidesinde belirli bir yere sahiptir.⁶ Aynı zamanda Fahd, Ca'fer es-Sâdık'ın taraftarlarının pek çoğunun Farişi kökenli olduğuna işaret etmektedir. Çünkü O, kısmen Farişi neslindedir. Yabancı gizli ilimler, Onun bilgisinin esasını teşkil eder. Simya Onun yaşadığı ilk devirlerde, diğer gizli ilimlere nazaran daha ön plandaydı.⁷ Bununla beraber, Fuat Sezgin'in işaret ettiği gibi, Ca'fer es-Sâdık'a isnat edilen, "Ulum al-Ağam"⁸la birleştirilen el yazmaları, hala bir araştırma konusudur.⁸

Hacı Halife(Kâtip Çelebi) İslâmî hemerology'i aşağıdaki gibi açıklar: "Astrolojinin bir dalı olan hemerology, zamanın özelliklerini kurallaştırma-yı; iyi ve kötü zamanları; yeni ve zor işlerin başlangıcında -o işlere başlamadan önce- dikkat edilmesi hususunda uyarma ve bunları kapsayan durumları, yeni işleri yüklenmedeki tavsiye ile ilgili durumları, işin sonuna gelmeden, zor işlere başlanılmasında dikkat edilecek hususları inceleyen bir bilimdir."⁹

İslam astrologları, hemerology'lerini belli bir zamanda, burçlar yörünge-si üzerinde ve ayın özel bir şekle girdiğinde temellendirmektedir. Bazı İslam astrologları böylelikle 12 burcun dışında, aya ait 28 yörüngeye ilişkin olarak ayın aldığı şekiller üzerine temellendirilen başka metotlar kullanırlar. Daha sonra, bu metodun kaynağı Hindistan'da görülmüş ve Ebu Ma'sar(öl. M.S. 866) tarafından ortaya çıkarılmıştır. Araplarda olmasına rağmen, İslam'ın ilk devirlerinde, rasathanelerle bağlantılı olarak ayın incelenmesi

medir. (Bkz. J. Ruska, *Arabische Alchemisten*, Heidelberg, 1924, 36). İstanbul MS, Beyazıt, 7882/1. Ca'fer es-Sâdık'a ve İranlı Selman'a, Peygamber Danyal'e isnat edilen hemerology çok daha uzun bir çalışmayı içerir ve bir İslâmî oluşumda Zerdüştlüğün sürpriz bir çıkışı olarak gösterilen özelliklerin çoğuna sahiptir. Şimdi yazarlar, kısaca yayınlanmış olmasını ümit ettikleri bir değişimi ve baskıyı hazırlıyorlar.

⁴ Bkz. Sezgin, *GAS*, 195-196; M. Ullmann, *Die Natur-und, Ceheimwissenschaften im Islam*, Leiden 1972, 195-196; *The Encyclopadia of Islam*, II. Baskı, "Dja'far al-Sâdık"; C. Brockelmann, *Geschichte der Arabischen Litteratur*, Supp. I, Leiden 1937, 104.

⁵ Bak. *The Encyclopadia of Islam*, II. Baskı, "Djafir", 375.

⁶ Bkz. İbn Haldun, *Mukaddime*, Çev. F. Rosenthal, Newyork 1958, I/411.

⁷ Bkz. Tevfik Fahd, "Ğa'far al-Sâdık et la Tradition Scientifique Arabs in le Shi'isme İmamite", Paris 1970, 131-141.

⁸ Bkz. Sezgin, *GAS*, Krs., I/529.

⁹ *Kesfu 'z-Zunun an Asami al-Kulub ve 'l-Funun*, İstanbul 1941, I/34.

esası üzerine dayandırılan yağış miktarı ile ilgili hava tahminleri bilinmekteydi.¹⁰ Bu astrolojik hesaplamaların hiçbiri böyle mevcut bilimsel incelemelere sahip olmadığı gibi, Ca'fer es-Sâdık'a isnat edilen aynı konulardaki diğer tezlerde (MS.) temellendirilmemiştir.¹¹ Tamamıyla edebi eser olarak ayakta duran bu çalışma ve onun müellifi konusunda her ne kadar şüphe olsa bile 'Mahraspand'ın oğlu Adurbad'ın tavsiyeleri'¹²nin bir kısmında onun biçim olarak Farisiliğine işaret edilmiştir. O her ayın 30. gününde bir Zerdüş tarafından sorumluluklarını yerine getirmekteydi. Bu benzeyiş gerçekte sadece biçim olarak değildir. Çünkü aynı zamanda ayın aynı günleri hususunda Adurbâd ve hem de mevcut bilimsel incelemeleri yazarlar tarafından zikredilen özel meselelerde pek çok sayıda benzerlik vardır. Örneğin ayın 7. gününde ağaç dikimi yapılmalıdır. Ayın 7. gününde ağaç dikimi yahut da tohum ekimi bizim incelemelerimize uygundur. Adurbad'a göre de ağaç dikimi aynı gün yapılmalıdır. 7. gün Apan günü (sular günü) olarak Adurbad tarafından dikkate alınır. Mevcut çalışmalarda Nuh peygamberin ayın 10. günü doğduğu tespit edilirken; Adurbad, bir Zerdüşte ayın 20. günü evinin temellerini atmasını emreder; bina inşa etmek için O günün uğurlu bir gün olduğunu Müslüman alimlerimiz söyler iken; Adurbad'a göre bu gün doğan bir çocuk istisnai bir çocuk olacak; bizim hemerologistlerimizin tespitlerinde ayın 13. gününde doğan bir çocuk olağanüstü olacaktır.

İki iş arasındaki farklılık şudur: Adurbad Zoroastrian'ın himaye edilen dahiliğine, tabiiğine, her iş gününün ayrı tesiri olmuştur. Ohrmazd bizzat altı Amesha Spentas, güneş ve ay bundan sonra uygun olmayan iş ve uğurlu olan her hangi bir günün Ca'fer es-Sâdık'a atfedilmesidir.

İhtiyarat, M.İnostrangev,¹³ J.T.P.'de Brujin,¹⁴ W.B. Henning¹⁵ ve başkalarının tartışmış olduğu önemli bir kültür etkisini İslamî kültür içerisinde Orta İran'ın edebi formlarının daha çok bağdaştırıldığı örneklerden biri olarak gözükmektedir.

Biz İhtiyarat Eyyam eş-Şehr, Leiden 7525 el yazması eserin metnini veriyoruz. Onun metnini verdikten sonra, İngilizce çevirisi takip edecektir.

¹⁰ C. A. Nallino, *Raccolta di Scritti*, C. V., Roma 1944, 12.

¹¹ Bkz. Nallino, *Raccolta di Scritti*, Not, 3, 1.

¹² Bak. J.D.M. Jamasp-Asana (Editör), *Pahlavi Texts*, Bombay 1897, 58-71; İngilizce'ye Çev. R.C. Raehner, *The Teaching of The Magi*, London/Newyork 1956, 107-109.

¹³ *Iranian Influence on Moslem Literature*, Çev. G.K. Mariman, Bombay 1918.

¹⁴ *In The Encyclopaedia of Islam*, II. Baskı, IV/53, col. 2.

¹⁵ "Eine Arabische Version Mittelpersischer Weisheitsschriften in Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft," vol, 166 (N.F. 31), 1956, 73-77.

METİN

Bu, Ca'fer es-Sâdık (r.a.)'ın İhtiyarat Eyyam eş-Şehr'idir.¹⁶ Ca'fer es-Sâdık şöyle demiştir: Her ayın ilk günü mübarektir.¹⁷ Çünkü ayın ilk gününde Adem(a.s) yaratılmıştır. O, övülmüş bir gündür. O günde emirlerden, sultanlardan, büyüklerden ihtiyaçlarınızın giderilmesini isteyiniz. O gün yolculuk, ekim, alışveriş için uygun bir gündür. Allah'ım, zalim sultandan, cinden, şeytandan ve iblisten sana sığınırım. Allah'ım, zalim kuldan ve zalim çocuktan da sana sığınırım.¹⁸ Allah'ım, zalim bir kavim olan Firavun oğullarına karşı Musa'ya; Nemrud'a karşı İbrahim'e; balığın karnında Yunus'a bütün insanlara¹⁹ karşı Meryem'e ve bütün kafirlere karşı Muhammed (s.a.v.)'e karşı yardım ettiğin gibi bana da yardım et. Allah onlara yeter. O işitendir, bilendir. Yardım ve yakın fetih Allah'tandır. Müminleri müjdele. Her türlü güç ve kuvvet Yüce Allah'tan başkasının değildir. Allah bütün Peygamberlere salatu selam etsin. Alemlerin rabbi olan Allah'a hamd olsun. Kim hasta olursa, bu günde iyileşir. Kimin yitiği varsa, bulur. Kim evlenmek isterse, hayrı bulur. Allah daha iyi bilir. İkinci gün de²⁰ cidden övülmüştür. Allah o günde Adem'in yanına Havva'yı yaratmıştır. O günde evlenin, yola çıkın ve Allah'tan isteyin.

¹⁶ El yazmasında Hazâ İhtiyarat'tır.

¹⁷ El yazmasında el-yevm hata ile yazılmıştır.

¹⁸ El yazmasından aynen alınmıştır. El yazması, Abd önerilerine paralel olarak ve takip edilen sıfat tarafından gösterildiği gibi, açık bir mana kastedildiği görülmektedir.

¹⁹ El yazması "el-İnsan'dır.

²⁰ Bu kelime, el yazmasında hata ile yazılmıştır.